

СУСПІЛЬНО-ГЕОГРАФІЧНІ ВІДНОШЕННЯ І ЗВ'ЯЗКИ ФОРМУВАННЯ ЯКОСТІ ЖИТТЯ НАСЕЛЕННЯ

На жаль, регіональна політика в Україні ще й досі не ставить за основну мету підвищення рівня і якості життя населення. Саме тому з середини 1990-х років спостерігається значна активізація досліджень, спрямованих на розбудову концепції — якості життя. Важливе значення для успішної розробки планів соціально-економічного розвитку має попередній опис різних сторін життєдіяльності суспільства в термінах «спосіб життя», «рівень життя», «якість життя», «добробут» і ін. Важливим стає визначення суспільно-географічних відношень і зв'язків, які зумовлюють територіальні відмінності у якості життя населення.

Якість життя як система включає якість відтворення населення, якість освіти, якість культури, якість середовища перебування (екології), якість соціальної, економічної й політичної організації суспільства. При цьому, більшість дослідників вважають, що синтетичним індикатором якості життя є здоров'я. Крім здоров'я, інтегральними індикаторами виступають: рівень якості навколишнього середовища, якість освіти і її доступність для населення, якість населення, якість послуг, що надаються невиробничою сферою (доступність для населення театру, музики, кіно, живопису, бібліотек і т. ін.) тощо.

В літературі [1] зустрічаємо навіть поняття –соціального колооберту якості: якість людини – якість праці – якість виробництва – якість технологій – якість освіти – якість культури і якість науки – якість керування – якість соціальних і економічних систем – якість життя – якість людини. Керування якістю життя з позицій категорії якості життя інтегрує всі види –керувань якістю і може розглядатися як своєрідне керування –соціальним колообертом якості. Керування

якістю життя, таким чином, містить у собі керування розвитком якості особистості на основі процесів соціалізації, у першу чергу в рамках родини й освіти, керування якістю середовища життя, керування якістю освіти, керування якістю розвитку населення, керування якістю здоров'я населення й ін.

Зауважимо, що незважаючи на безперечну наукову цінність зазначених наукових доробок в галузі економіки та соціології, всі вони недостатньо акцентують увагу на просторових (географічних) аспектах формування якості життя населення. Разом з тим на нашу думку, категорія «якість життя» має вважатися системоутворюючою категорією у колі суспільно-географічних наук, хоча і потребує міждисциплінарного підходу на загальнонауковому рівні. Такий підхід цілком узгоджується з позицією сучасних географів суспільствознавців, які ведуть активні наукові пошуки щодо розробки концепції «якості життя» і методичних підходів оцінки якості життя. Зокрема Гукалова І.В. стверджує [2], що у категорії „якість життя" фокусуються дуже різні, але цікаві для географії аспекти дійсності, а якість життя населення належить до тих предметів вивчення

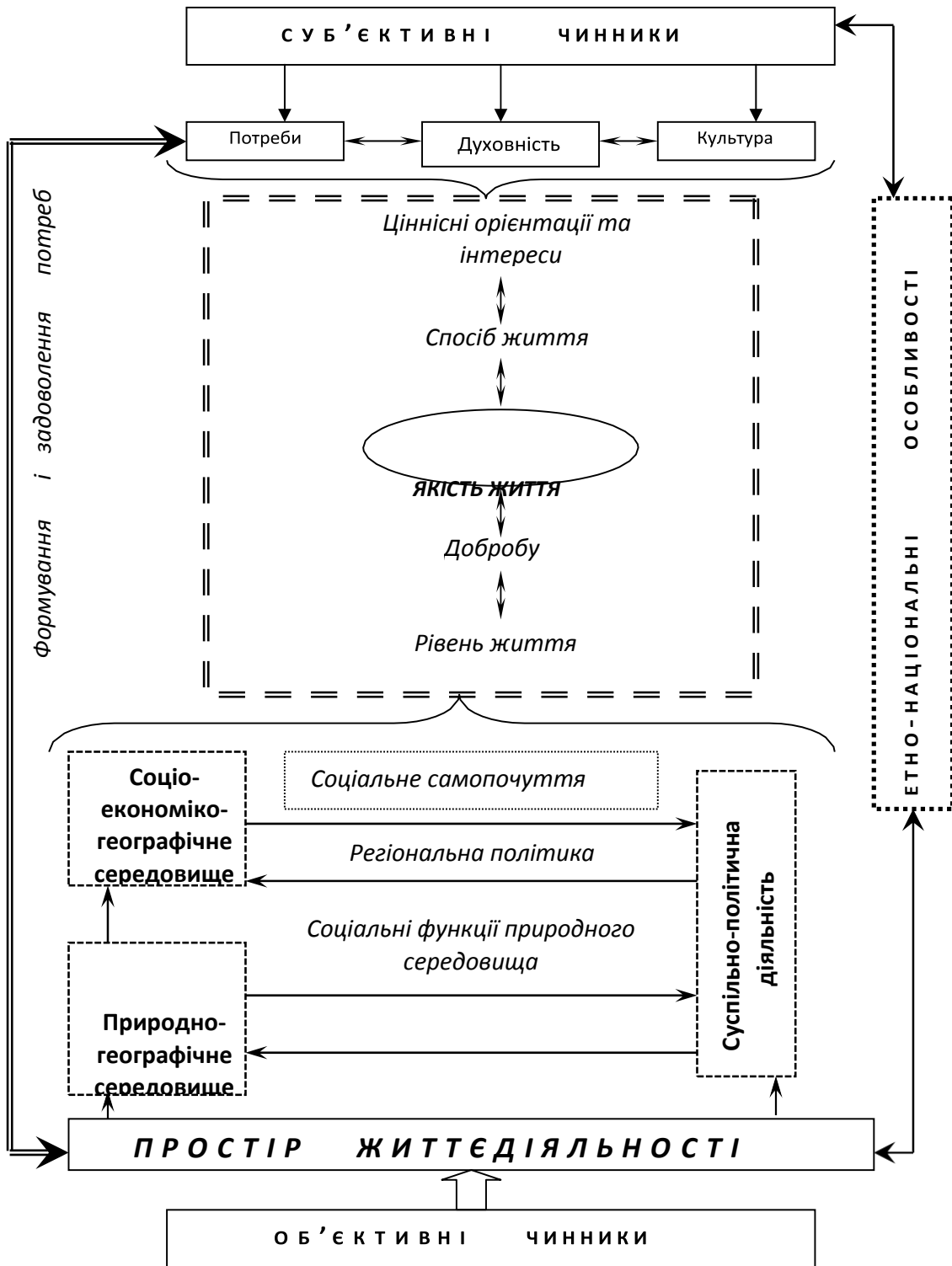
суспільної географії, які доволі жорстко детерміновані реальними умовами розвитку (реальним процесом освоєння територій) в різних країнах і навіть у межах однієї країни. Розуміння проблем, які потрапляють в поле цієї категорії, неоднакове у просторі і часі, а історія її становлення (точніше, навіть, становлення її окремих елементів) в рамках географії повністю відповідає логіці і особливостям розвитку науки в різних соціокультурних середовищах.

Акцентуємо, що географічність проблеми формування якості життя і її оцінки полягає в тому, що основою організації процесів розвитку та відтворення життєдіяльності населення, становлення певного життєвого циклу є конкретна територія. Територіальність та географічна детермінованість більшості процесів формування відмін у якості життя населення зумовлені суспільно-географічними відношеннями і зв'язками, що виникають в процесі життєдіяльності людини або групи людей в межах певного простору.

Саме простір життєдіяльності, на наш погляд, акумулює в собі не тільки об'єктивні чинники територіальної диференціації якості життя населення, але і виступає передумовою формування суб'єктивних оцінок тих чи інших аспектів життя.

Узагальнення цих відношень і зв'язків (рис.1) дозволяє акцентувати наступне:

1. Природно-географічне середовище суттєво впливає на формування якості життя населення. Як зазначає Анучін В.О. [1, с.325], «Вплив природи на суспільство ми називаємо географічним фактором ... Географічний фактор, не визначаючи причин суспільного розвитку, тим не менш визначав і визначає зараз (лімітує, диференціює) умови цього розвитку». Зауважимо, що стосовно проблеми формування якості життя вплив природного середовища здійснюється за такими напрямками:

*Розроблено Машковою О.В.

Рис. 2 Суспільно-географічні відношення і зв'язки формування якості життя населення

- по-перше, специфіка природи визначатиме певні, регіонально диференційовані потреби і спосіб життя суб'єкта (необхідність у відповідному одязі, житлових умовах тощо);

- по-друге, природне середовище є лімітуючим фактором соціально-економічного розвитку суспільства і окремого індивіда і, впливаючи на формування рівня життя і добробуту населення, визначає відмінності у якості життя;

- по-третє, у певних природних умовах складаються традиції в споживанні, у тому числі національні, регіональні, особисті.

2. Соціо-економіко-географічне середовище є визначальним компонентом у формуванні відповідного рівня життя населення, його добробуту та, наприкінці, якості життя. Його вплив на територіальну диференціацію якості життя проявляється через такі механізми:

- залежно від рівня й структури зайнятості населення у відповідних галузях народного господарства формується рівень його доходів

- реальна основа задоволення потреб населення в матеріальних благах і послугах;

- загальний рівень соціально-економічного розвитку регіону прямо пропорційно впливає на задоволення потреб населення, зокрема на споживання й на якість життя в цілому;

- зосередження господарської й соціальної діяльності населення в обмеженій кількості поселень зумовлює просторову диференціацію як результатів господарської діяльності, так і екологічної ситуації в сільській місцевості. Екологічний стан регіону впливає на якість споживання (у тому числі на рівень і структуру). Не можна, наприклад, говорити про якість «споживчого кошика» населення без врахування рівня забруднення навколишнього середовища регіону. Останнє, узятє в порівнянні із загальним екологічним станом території, впливає як на рівень і структуру споживання, так і на якість життя й відтворення територіальних спільнот людей в цілому.

3. Суспільно-політична діяльність визначає активність окремих індивідів та громад, що створює умови для політичної конкуренції. При оптимістичному варіанті розвитку подій така конкуренція має наслідком прийняття рішень, що сприятимуть покращенню якості життя. Як правило, саме суспільно-політична спрямованість окремої територіальної громади визначає особливості політики природокористування та першочергові заходи регіональної політики.

4. Всі компоненти понятійно-термінологічного поля «якість життя» («рівень життя», «спосіб життя», «добробут» тощо) формуються залежно від особливостей суб'єктивного сприйняття і оцінки явищ, подій, процесів, що відбуваються у навколишньому середовищі (природному, соціально-економічному, суспільно-політичному). Відповідно, простір життєдіяльності, опосередковано впливаючи на такі оцінки, бере участь у формуванні менталітету, етно-національних особливостей, ціннісних орієнтацій, духовності та культури.

Таким чином необхідно підсумувати, що категорія «якість життя» акумулює широке коло суспільних відносин, що проявляється через багаторівневу систему індикаторів стану та умов життєдіяльності як окремої людини, так і певної територіальної спільноти.

Список літератури:

1. Анучин В.А. Географический фактор в развитии общества. – М.: Мысль, 1982. – 334 с.
2. Гукалова І.В. Из досвіду суспільно-географічних досліджень якості життя населення // Український географічний журнал. – 2005. – №4. – С. 37-43
3. Субетто А.И. Управление качеством жизни и выживаемость человечества // Стандарты и Качество. – 1994. – №1. – С. 23-28